

שיר והלל
הרב מואיז נבון

שמות פרק טו (א) אָז יְשִׁיר מִנְּשָׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לִיקְזָק וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אֲשִׁירָה לִיקְזָק
כִּי גָאָה גָאָה סוּס וְרָכְבוֹ רָמָה בָּיָם: ...

רש"י שמות פרשת בשלח פרק טו פסוק א
אז ישיר משה - אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה,

שפתי חכמים שמות פרשת בשלח פרק טו פסוק א אות א
דקשה לרש"י דה"ל אז שר דישייר משמע לעתיד ואז לשון עבר הוא דאז שר ומתרץ אז
וכו' עלה בלבו וכו' כלומר דישייר קאי אמחשבה:

בבלי פסחים דף קיז עמוד א [עם חברותא]
אמר רב יהודה אמר שמואל: שיר שבתורה ["אז ישיר"], משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן
הים, [ולא היה שיר זה לפני כן]. והלל זה [שאנו אומרים בראשי חדשים וימים טובים], מי אמרו?

מהרש"א חידושי אגדות מסכת פסחים דף קיז עמוד א
שיר שבתורה משה כו' ר"ל דודאי אי לא הוה אשכחן שירת הים לגבי משה וישראל בתורה
נימא דהלל זה משה וישראל אמרו שהוא הנס ראשון הנעשה לישראל. והכי סבר ר"א
לקמן אבל כיון שמפורש בהו שירת "אז ישיר" לא נימא בהלל זה דמשה וישראל אמרו
אלא נביאים שביניהן כו':

נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק, [בכל רגל ורגל], ועל כל
צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין [מאותה צרה] אומרים אותו על גאולתן, [כגון הלל
שבחנוכה]...

הלל זה [שבספר תהילים] מי אמרו? רבי יוסי אומר: [רבין] אלעזר בני אומר: משה וישראל אמרוהו
בשעה שעלו מן הים. וחלוקין עליו חביריו לומר: שדוד אמרו. ונראין דבריו מדבריהם! [שהרי וכו']
אפשר [ש]ישראל שחטו את פסחיהן, ונטלו לולביהן [מיציאת מצרים ועד דוד] ולא אמרו שירה?
[הרי בודאי שכל דבר מצוה שכזה טעון הלל! אלא, בהכרח, מימי משה כבר ניתקן ההלל]. ...

תנו רבנן: הלל זה מי אמרו? רבי אלעזר אומר: **משה וישראל** אמרוהו בשעה שעמדו על הים
[לאחר שעברו את הים, כדכתיב "הים ראה וינוס"]. הם אמרו: "לא לנו יקְזָק לא לנו [כי לְשִׁמְךָ יְיָ
כְבוֹד עַל חֶסְדְּךָ עַל אֲמִתְּךָ], [שהתפללו שלא יעבור פרעה וחילו את הים אחריהם]. משיבה רוח
הקודש ואמרה להן: "למעני למעני אעשה".

מהרש"א חידושי אגדות מסכת פסחים דף קיז עמוד א
וזה שהתפללו בלשון כפול "לא לנו", ר"ל לא לנו ובשבילנו תצילנו ה' כי לא לנו זכות כי אם
לשמך תן גוי' לְמָה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם [אֵיךָ נָא אֶלְהִיָּהֶם], ורוח הקדש משיבה דכן אעשה למעני.

רבי יהודה אומר: אף **יהושע וישראל** אמרוהו בשעה שעמדו עליהן **מלכי כנען**. הם אמרו "לא לנו"
ומשיבה וכו'. רבי אלעזר המודעי אומר: **דבורה וברק** אמרוהו, בשעה שעמד עליהם **סיסרא**. הם
אמרו "לא לנו" ורוח הקדש משיבה ואומרת להם "למעני למעני אעשה". רבי אלעזר בן עזריה
אומר: **חזקיה וסייעתו** אמרוהו בשעה שעמד עליהם **סנחריב**. הם אמרו "לא לנו", ומשיבה וכו'.
רבי עקיבא אומר: **חנניה מישאל ועזריה** אמרוהו בשעה שעמד עליהם **בבוכדנצר הרשע**. הם אמרו
"לא לנו", ומשיבה וכו'. רבי יוסי הגלילי אומר: **מרדכי ואסתר** אמרוהו בשעה שעמד עליהם **המן**
הרשע. הם אמרו "לא לנו" ומשיבה וכו'. ...

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צד עמוד א
[ישעיהו ט: ו] "לְסַרְבָּהּ לְמַרְבָּהּ הַמְּשִׁרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֶץ וּגוּי". אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא
בציפורי: מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח, וזה סתום? ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות
חזקיהו משיח, וסנחריב גוג ומגוג. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! ומה
דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך - לא עשיתו משיח, **חזקיהו** שעשית לו כל
הנסים הללו **ולא אמר שירה** לפניך - תעשהו משיח? לכך נסתתם. ...

הרב יהודה זולדן, "שיר והלל"

כל אותם אומרי הלל ... אומרים בנוסף גם שירה. **משה וישראל** אומרים שיר והלל על הים, ...
יהושע בן נון אמר הלל וגם שירה. בגמ' במגילה (טז ע"ב) נאמר שרשימת שלושים ואחד המלכים
שבספר יהושע (יהושע יב) היא שירה, שלא תהיה תקומה למפלתם. **דבורה** אומרת בנוסף להלל גם
את שירתה, שירת דבורה (שופטים ה). **חזקיהו** אומר הלל, ומן הראוי שיאמר גם שירה, אך הוא
אינו עושה כן...

ההלל זהו שבח כללי לקב"ה על הנהגתו בעולם. וכדברי הגמ' (פסחים קיח ע"א) בתשובה לשאלה, למה אנו אומרים את ההלל המצרי, אותו הלל שלם שאנו אומרים בשמונה עשר ימים בשנה "על כל פרק ופרק" (חג ראשון של פסח, שבועות, שמונת ימי סוכות); "ועל כל צרה לכשנגאלין ממנה" (ושמונת ימי חנוכה). מדוע בחרו בהלל המצרי? משום שיש בו חמישה דברים הללו: "יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחית המתים וחבלו של משיח". יציאת מצרים וקריעת ים סוף הם ראשונים בניסים ובגאולה שנעשו לעם ישראל כאומה, ולכן הם מוזכרים בכל פעם שאומרים את ההלל.

השיר זהו הודאה לה' על ההצלה מהאירוע המסוים שקרה. סיפור העניין, הניסים והישועה הגדולה שהיתה בו, ושבח לקב"ה. **שירת הים** מספרת על קריעת הים וההצלה מהמצרים, רשימת המלכים ביהושע מספרת כנגד מי התמודד עם ישראל והצליח. **דבורה** מספרת את הנצחון הניסי כנגד סיסרא. **מחזקיה** ציפו שיספר על הנצחון הניסי כנגד מחנה אשור כשהם נמצאו כולם פגרים מתים, אך חזקיה הסתפק בשבח הכללי על גבורותיו ונסיו של הקב"ה ולא היה מוכן לומר שירה שעוסקת ישירות בנס שאירע עם חילות אשור. **חנניה מישאל ועזריה** מספרים את סיפור הצלתם מכבשן האש, ורשימת עשרת בני המן **שבמגילה** מספרת גם כן על הנס הגדול וההצלה הגדולה שהיתה, ובמיוחד מאותה משפחת המן שידם היתה בכתיבת כתב השטנה כנגד יושבי יהודה וירושלים וגרמה להפסקת בנין בית שני (רש"י לאסתר ט, י). **בחנוכה**, נראה שאומרים גם הלל וגם שיר: "לשנה אחרת קבעום בהלל ובהודאה" (שבת כא ע"ב). ההלל השלם - אותו אנו אומרים בשמונת ימי חנוכה, וההודאה בתפילת על הניסים אותה אומרים במודים בתפילת י"ח, ובנודה לך בברכת המזון, ובו סיפור נסי המלחמה של חנוכה - וזהו השיר.

גור אריה שמות פרק טו פסוק א

... ויש לומר מפני שהפעל של השירה היא בלב, כי כאשר יגיע השמחה בלב הצדיקים עולה בלבם השירה, ואין לך ספק כי בכל לב היו משוררין ושמיחים. ולכך כתיב "אז ישיר" שהיה עולה בלבם לומר שירה, כלומר שהגיע בלבם השמחה מן הנס, ולא שהיו מכריחים עצמם אל השירה על ידי שכלם כאדם שהוא מכריח עצמו לדבר, שאם כן לא היה שירה בשמחה, אבל השירה שהיא בשמחה - מתחלה מתחדש לו שמחה גדולה בלב, ומזה עלה בלבו שישיר, ...

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ד: ח

ג) ... וראוי היה חזקיהו לומר שירה על מפלת סנחריב דכתיב (דברי הימים ב' ל"ב) "ולא כגמל עליו הש"יב יחזקיהו", (למה?) "כי גבה לבו", [אתה רואה] חזקיה מלך וצדיק ואת אמרת "כי גבה לבו"?! אלא גבה לבו מלומר שירה. אתא ישעיה לגביהון דחזקיהו וסיעתו אמר להון (ישעיה י"ב) "זמרו יקוק" אמרון ליה למה? "כי גאות עשה", אמרון ליה: כבר "מודעת זאת ככל הארץ". א"ר אבא בר כהנא: אמר חזקיהו "תורה שאני עוסק בה מכפרת על השירה".

משנה מסכת פאה פרק א: א - ... אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא... **ותלמוד תורה כנגד כולם:**

א"ר לוי אמר חזקיהו מה אנו צריכין לומר נסיו וגבורותיו של הקדוש ברוך הוא כבר מודעת זאת מסוף העולם ועד סופו, לא כבר עמד גלגל החמה באמצע הרקיע וראו נסיו וגבורותיו של הקדוש ברוך הוא עד סוף העולם?! ר' ישמעאל בר' יוסי בשם ר' אבא אומר כבר פרעה מלך מצרים ותרהקה מלך כוש, ... והלכו וספרו נסיו וגבורותיו של הקדוש ברוך הוא,

הרב סולוביצ'יק, קול דודי דופק, 14

אם חסדי ה' הוענקו ליחיד או לכלל, מחייבים את הנהנה מהם בפעולות מסוימות גם אם החסדים אלו (כמו עושר, כבוד, השפעה, שלטון וכיוצא בהם, שנרכשים ע"י עבודה מייגעת) הוענקו לאדם בדרך הטבע, קל וחומר לחסדי ה' המתגלים למעלה מדרך זו, בצורת נס החורג ממסגרת החוקיות האלמנטרית של ההשתלשלות ההיסטורית, מחייבים את בעל הנס לא-לוהים. החסד הנסי מטיל על האדם חובה מוחלטת לקיים את הציווי הגדול הזועק מעצם הנס עצמו ... אוי לו לבעל הנס אם אינו מכיר בנסו... כמה חבל על הנהנה מנפלאותיו של הקב"ה אם ניצוץ האמונה לא הודלק בתוכו, אם מצפונו לא רועד למראה ההתרחשות יוצאת הדופן. כשנס אינו מוצא הד תשובתו הראויה במעשים קונקרטיים, חזון נעלה מתנוון ומתפוגג, ומידת הדין מתחילה לקטרג על בעל הנס כפוי הטובה. ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח, וסנחריב גוג ומגוג... ולא אמר שירה ... אז באה המצוקה, שעת הייסורים.

הרב אורי שרקי, יום העצמאות - הלל חזקיהו, "שבת בשבתו", אייר תשע"ג

המשיח הוא המתקן את כל קלקולי העולם. החטא הראשון היה עץ הדעת, והשני הכפירה בטובה. **בראשית פרק ג** - (יב) וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֶשְׂרֵךְ אֶתְּךָ וְעָמְדִי הוּא נְתָנָה לִי מִן הַעֵץ וְאָכַל: **רש"י** - אשר נתת עמדי - **כאן כבר בטובה**

החטא השני תמיד יותר חמור, כך שהעיקר הוא כפיות טובה, ועיקר התיקון הוא הכרת הטובה. זו החומר של מעשהו של חזקיהו.

משנה ברורה סימן נא: ז - ... ויאמר שירת הים בשמחה וידמה בדעתו כאילו באותו היום עבר בים, והאומר בשמחה מוחלין לו עונותיו:

~ רחמנא ליבא בעי ~

R. Soloveitchik, Kol Dodi Dofek (Fate & Destiny, p.19-20)

If the gracious divine bounties which have been showered upon both the individual and the community obligate their beneficiary to perform special, concrete deeds, even if these bounties (like wealth, honor, influence, power and the like which are acquired through exhausting labor) have been bestowed upon a man in a natural manner, how much more so do the divine bounties which are bequeathed in a supernatural manner, in the form of a miracle which takes place outside the context of the basic lawfulness governing the concatenation of historical events, bind the miracle's beneficiary to God. God's miraculous boon of *hesed* imposes upon man the absolute obligation to fulfill the great commandment which cries out from the very midst of the miracle itself. ... Woe unto the beneficiary of a miracle performed on his behalf... How unfortunate is he who has enjoyed God's wonders if the spark of faith has not been kindled within him, if his conscience does not tremble and take heed at the sight of the extraordinary occurrence.

When a miracle does not find its proper answering echo in the form of concrete deeds, an exalted vision denigrates and dissipates, and the divine attribute of justice begins to denounce the ungrateful beneficiary of the miracle. ... <quotes San. 94a – make Hezekiah the Messiah> ... Suffering is the last warning wherewith divine providence alerts the man lacking any sense of appreciation for the good he has received.

הרב קוק זצ"ל (חבש פאר דף כד ע"ב)

עניני העולם הזה לא היו כל כך חשובים לחזקיהו להתעורר ולומר עליהם שירה, שחשב שהם מעיקים לענייני העולם הבא והקדושה האמיתית... עד שפתחה הארץ ואמרה שירה כי מצד קדושת הארץ וכבודה וברכת ה' עליה עם רוב קדושתה, זה גרם להכיר לכל שראוי לומר שירה על הצלחה גופנית של עם ה' בארץ ישראל בפרט.